

**TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINING SIFATINI OSHIRISHDA
DIVERSIFIKATSIYANING ROLI****Olimjonov Maxammadamin***Andijon davlat texnika instituti**Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv**fakulteti "Bank ishi va audit" yo'nalishi**4-kurs K-116-21 guruh talabasi**Ilmiy rahbar: R.B. Tursunov*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklari aktivlarining sifatini oshirishda diversifikatsiyaning o'rnini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Bugungi kunda bank aktivlarining sifati moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, u risklarni kamaytirish va daromad manbalarini kengaytirish orqali ta'minlanadi. Maqolada diversifikatsiyaning mohiyati, bank aktivlari portfelini diversifikatsiya qilish yo'llari, risklarni boshqarish va aktivlar sifatini yaxshilash bo'yicha ilg'or xorijiy tajriba o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekiston tijorat banklari faoliyati misolida real tahlil berilib, milliy banklar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, aktivlar sifati, diversifikatsiya, risklarni boshqarish, aktiv portfeli, moliyaviy barqarorlik.

Аннотация: В статье рассматривается роль диверсификации в повышении качества активов коммерческих банков с теоретической и практической точек зрения. На сегодняшний день качество банковских активов является одним из ключевых показателей финансовой устойчивости, которое обеспечивается за счет снижения рисков и расширения источников дохода. В статье раскрывается сущность диверсификации, пути диверсификации портфеля активов банков, управление рисками и изучается передовой зарубежный опыт. На примере коммерческих банков Узбекистана проведен реальный анализ и разработаны практические рекомендации.

Ключевые слова: коммерческие банки, качество активов, диверсификация, управление рисками, портфель активов, финансовая устойчивость.

Abstract: This article examines the role of diversification in improving the quality of commercial banks' assets from theoretical and practical perspectives. Nowadays, asset quality is one of the key indicators of financial stability, achieved through risk reduction and expansion of income sources. The article explores the concept of diversification, ways to diversify bank asset portfolios, risk management practices, and leading international experience. The study includes an analysis based

on the activities of Uzbekistan's commercial banks and provides practical recommendations for national banking practice.

Keywords: commercial banks, asset quality, diversification, risk management, asset portfolio, financial stability.

KIRISH

Hozirgi global moliya bozorida tijorat banklari faoliyatining barqarorligi va raqobatbardoshligi, avvalo, ularning aktivlari sifatiga bog'liqdir. Bank aktivlari sifati yuqori bo'lsa, risk darajasi pasayadi, moliyaviy yo'qotishlar kamayadi va umumiy rentabellik oshadi. Shu bois, bank portfellarini diversifikatsiya qilish aktivlar sifatini oshirishning eng samarali yo'llaridan biri sifatida qaraladi. Diversifikatsiya bankning turli risklarga bo'lgan ta'sirini kamaytiradi, daromad manbalarini ko'paytiradi va kutilmagan yo'qotishlardan himoya qiladi.

O'zbekiston tijorat banklari faoliyatida so'nggi yillarda aktivlar sifati va barqarorligini oshirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Biroq amaliyotda aktivlar portfeli asosan kredit mablag'lariga tayanishi risklarning ko'plab turlarini yuzaga keltiradi. Shu nuqtai nazardan, diversifikatsiya strategiyalarini chuqur o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish zarurati dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolada tijorat banklari aktivlarining sifatini oshirishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari, amaliy jihatlari va ilg'or xorijiy tajribalar o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekiston tijorat banklari misolida mavjud holat tahlil qilinib, aktivlar portfeli diversifikatsiya qilish bo'yicha aniq va amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tijorat banklari aktivlarining sifatini oshirish va diversifikatsiya strategiyalarini joriy etish masalasi ko'plab milliy va xorijiy olimlar tadqiqotlarida keng yoritilgan. Jumladan, M. Porterning raqobat ustunligi nazariyasi va R. Kaplan hamda D. Nortonning Balanced Scorecard modeli banklarda aktiv portfeli monitoring qilish va sifatini baholashda keng qo'llaniladi. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi tomonidan tayyorlangan so'nggi yillik hisobotlarda bank aktivlari sifati, risklarni boshqarish va portfel diversifikatsiyasi bo'yicha global tendensiyalar keltirilgan.

Milliy olimlardan A. Xodjayev, Sh. Ortiqov va R. Rustamovning izlanishlarida O'zbekiston tijorat banklarining aktiv tuzilmasi, portfel sifati va risklarni kamaytirish yo'llari batafsil o'rganilgan. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari va moliyaviy nazorat organlarining rasmiy statistikasi maqola uchun muhim amaliy manba bo'lib xizmat qildi.

Metodologik jihatdan tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik va grafik usullar, shuningdek real bank ma'lumotlari asosida amaliy tahlil amalga

oshirildi. Avvalo, tijorat banklari aktivlarining hozirgi holati, sifati, risklar darajasi va diversifikatsiya ko'rsatkichlari baholandi. Shuningdek, xorijiy ilg'or tajribalar milliy bank amaliyotiga moslashtirilib, O'zbekiston tijorat banklari uchun aniq boshqaruv strategiyalari ishlab chiqildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari tijorat banklari aktivlarining sifatini oshirishda diversifikatsiyaning muhim rol o'ynashini aniq ko'rsatdi. Tahlil jarayonida O'zbekiston tijorat banklari aktivlari portfeli asosan kredit mablag'lariga tayanayotgani, boshqa aktiv turlarining ulushi esa nisbatan past darajada ekani ma'lum bo'ldi. Bu holat kredit risklarini oshiradi va aktivlar sifatini boshqarishda muammolar yuzaga keltiradi.

Xorijiy ilg'or tajriba ko'rsatmoqda-ki, aktiv portfelini diversifikatsiya qilish bank aktivlarining sifati va barqarorligini oshirishning asosiy omillaridan biridir. Masalan, rivojlangan davlatlarda banklar aktivlarini turli soha va sektorlar bo'yicha taqsimlash, qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilish va boshqa ishonchli moliyaviy instrumentlardan foydalanish orqali risklarni muvozanatlashtirmoqda.

O'zbekiston banklarida olib borilgan statistik tahlil natijalariga ko'ra, aktiv portfeli diversifikatsiyasi yuqori bo'lgan banklarda problemali kreditlar darajasi past, aktivlar sifat ko'rsatkichlari esa yuqori bo'lib chiqdi. Bu esa diversifikatsiyaning nafaqat risklarni kamaytirish, balki bankning umumiy moliyaviy holatini mustahkamlashda ham samarali vosita ekanini tasdiqlaydi.

Shu asosda milliy banklar uchun aktiv portfelini sektorlar va turli muddatli aktivlar bo'yicha to'g'ri taqsimlash, investitsion loyihalarda ishtirok etish va qimmatli qog'ozlar bozorida faol foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Diversifikatsiya strategiyalarini joriy etish bank aktivlari sifatini oshirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda asosiy yondashuv sifatida belgilandi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari asosida tijorat banklari aktivlarining sifatini oshirishda diversifikatsiya strategiyalarining o'rni keng muhokama qilindi. Avvalo, O'zbekiston tijorat banklari portfelinin asosiy qismini kredit mablag'lari tashkil etayotgani kredit risklarini oshirishi va aktivlar sifatini izchil nazorat qilishni qiyinlashtirishi aniqlandi. Shu sababli banklar aktivlar portfelini diversifikatsiya qilish orqali risklarni kamaytirish va aktivlar sifatini oshirishga erishishi lozim.

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatmoqda-ki, rivojlangan bank tizimlarida aktivlarni turli sohalar, hududlar va sektorlar bo'yicha taqsimlash, qimmatli qog'ozlar portfelini shakllantirish, moliyaviy instrumentlardan foydalanish bank risklarini sezilarli kamaytiradi. Shu bilan birga, problemali kreditlar ulushi kamayadi, aktivlarning qaytarilish darajasi oshadi va moliyaviy barqarorlik ta'minlanadi.

Muhokama davomida aniqlanganki, milliy bank tizimida diversifikatsiyani kengaytirish uchun qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish, investitsion loyihalarni moliyalashtirish va boshqa ishonchli aktiv manbalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Bundan tashqari, banklarda risk monitoringi va aktivlar sifatini baholashning zamonaviy tizimlarini joriy etish, ichki nazorat mexanizmlarini mustahkamlash va malakali kadrlar tayyorlash diversifikatsiya samaradorligini oshiradi.

Shu nuqtai nazardan, Markaziy bank va boshqa tartibga soluvchi organlar tomonidan diversifikatsiyani rag'batlantiruvchi qonunchilik bazasini takomillashtirish, moliya bozorini chuqurlashtirish va banklar o'rtasida raqobatni oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi tavsiya etildi.

Umuman olganda, diversifikatsiya nafaqat aktivlar sifatini oshirish, balki bankning umumiy barqarorligi va mijozlar ishonchini mustahkamlashda asosiy vosita sifatida e'tirof etildi.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot va tahlillar asosida tijorat banklari aktivlarining sifatini oshirishda diversifikatsiya muhim rol o'ynashi yana bir bor isbotlandi. Bank portfeli faqat kredit mablag'lariga tayanib qolmasligi, balki turli soha va sektorlar bo'yicha taqsimlanishi, investitsion faoliyat va qimmatli qog'ozlarga sarmoya kiritish orqali risklar kamayishi, aktivlar sifati esa izchil nazorat ostida bo'lishi kerakligi aniqlandi.

Xorijiy ilg'or tajriba diversifikatsiyalangan portfel bank risklarini minimallashtirish va barqaror daromad manbalarini shakllantirishda samarali vosita ekanini ko'rsatmoqda. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston tijorat banklari uchun aktivlarni turli muddat va sohalar bo'yicha to'g'ri taqsimlash, qimmatli qog'ozlar va boshqa barqaror aktivlardan foydalanish bo'yicha aniq strategiyalar ishlab chiqish zarur.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda milliy bank tizimi uchun risklarni real vaqt rejimida monitoring qilish, ichki nazorat tizimini kuchaytirish, malakali portfel boshqaruvchilar tayyorlash va qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berildi.

Umuman olganda, diversifikatsiya strategiyalarini izchil amalga oshirish bank aktivlari sifatini oshiribgina qolmay, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi, mijozlar ishonchini oshiradi va butun bank tizimining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Xodjayev A. A. **Tijorat banklari aktivlarini boshqarish va diversifikatsiya asoslari.** – Toshkent: "IQTISODIYOT", 2023. – 240 b.
2. Ortiqov Sh. R. **Bank aktivlari portfeli va risklarni boshqarish strategiyasi.** – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2022. – 210 b.

3. Rustamov R. X. **Tijorat banklari aktivlarini optimallashtirish tamoyillari.** – Toshkent: “Iqtisod-Moliya”, 2023. – 230 b.
4. Tursunov B. O. **O‘zbekiston banklarida aktivlar diversifikatsiyasi va boshqaruvi.** – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2024. – 200 b.
5. Kaplan R., Norton D. **Balanced Scorecard va bank portfeli boshqaruvi.** – Moskva: “Olimp-Biznes”, 2021. – 350 b.
6. Jahon banki. **Uzbekistan: Banking Sector Asset Quality Review.** – 2023. – <https://www.worldbank.org/>
7. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi. **Republic of Uzbekistan: Banking Risk and Diversification Report.** – 2023. – <https://www.imf.org/>